Úžas ako nevyhnutný moment pochopenia

Realitu ako samu o sebe vnímame každý z nás iným uhlom pohľadu. Niektorí tvrdia, že realita sú predovšetkým vonkajšie okolnosti — situácie, akcie a reakcie, ktoré predstavujú napríklad peniaze, hlad, smäd alebo základné ľudské potreby. Je to akási realita systému, teda pohľad vonkajšej reality. Túto realitu prijímame ako daný spôsob pochopenia sveta. To, čo je nám dané, sa učíme chápať, ale nie vždy tak, ako by to bolo prirodzené pre ľudskú bytosť.

Už od narodenia vidíme rodičov, výchovu, systémové nastavenia, edukačné systémy, ako je škola, a pravidlá, ktoré v nich fungujú. Každý od nás očakáva, aby sme sa riadili tým, čo je dané, nie tým, čo sami objavíme. Možno práve preto vnímame spoločenský zmysel reality ako niečo nevyhnutné, ale nie vždy správne. Aj ja som sa stal súčasťou tohto systému a zažíval som ho každý deň. Človek ide spať vyčerpaný, ráno sa zobudí vyčerpaný a nemyslí na nič iné, len na to, čo musí spraviť. Čo je od neho očakávané. Čo je žiaduce. Čo musí splniť. A práve to zatemňuje myseľ v tom najdôležitejšom — v chápaní vnútornej reality bez systémových nastavení. A práve to sa stalo aj mne.

Ten týždeň som chodil do školy a premýšľal som, čo so životom. Vlastne som nepremýšľal priamo filozoficky, skôr to bol neurčitý vnútorný nepokoj. Jedného dňa, keď som išiel zo školy domov autobusom, som sa zamyslel a začal som sa obzerať okolo seba. Bol som unavený, bol to ťažký deň. A zrazu som si všimol oblohu.

Zdalo sa, akoby sa zmrákalo, akoby bolo zamračené, ale neboli to tmavé oblaky, ktoré pripomínajú daždivé alebo chmúrne počasie. Boli to krásne biele oblaky, z ktorých vyžarovala radosť a zvláštna pokojná krása. Pozeral som sa na ne a mal som pocit, akoby som ich videl prvýkrát. Zamyslel som sa nad tým, prečo sa o takýchto momentoch nehovorí. Prečo si človek nepovie: skús sa raz pozrieť na oblohu a uvidíš, či ťa to pohltí. Či ťa tá obloha fascinuje natoľko, že začneš premýšľať nad tým, či tvoj život je naozaj reálny.

Napadlo mi, že keď ťa obloha začne fascinovať tak, akoby si ju videl prvýkrát v živote, mal by si sa zamyslieť nad sebou. Či všetko, čo robíš, robíš naozaj správne. Pretože tú oblohu máme každý deň nad sebou. Každý deň sa na ňu môžeme pozrieť, každý deň ju môžeme vnímať, obdivovať, pozorovať. A predsa si ju nevšímame. A práve vtedy, keď je tvoj deň ťažký a pochybuješ o vlastnej existencii, môže pohľad na oblohu spôsobiť zvláštny zlom. Ako keby ťa presvedčil, že to, čo robíš, robíš nesprávne. Že si sa vzdialil od niečoho jednoduchého a zároveň podstatného.

Keď ťa dokáže fascinovať obloha natoľko, že ju vnímaš ako niečo nové, znamená to, že si ju predtým nevnímal. A možno to znamená, že nevnímaš ani realitu okolo seba. Tento moment ma prinútil premýšľať nad fascináciou, nad krásou a nad tým, ako vnímame realitu, ktorá je neustále aktívna okolo nás. Je stále prítomná, ale my ju často nechceme vnímať a potláčame ju.

Bol to zážitok, ktorý som už niekoľkokrát zažil. No nikdy predtým som sa pri ňom nezastavil tak, aby som na tú oblohu a na ten obraz myslel ešte týždeň. Tentoraz to nebol len pohľad. Bol to moment, ktorý ma prinútil premýšľať nad tým, či realitu vnímam správne, alebo len tak, ako ma to naučil systém.

A práve od tohto momentu, ktorý nastal a vo mne zanechal otázky a myšlienky, ktoré možno pomôžu aj mne, ale možno aj tomu, kto tento text číta, sa začala nová úvaha. Otázka, či realitu

vnímam správne, alebo len tak, ako ma to naučil systém, sa stala stavom mojej mysle, ktorý pretrváva aj po týždni a pol premýšľania. Systém, v ktorom som bol naučený žiť, ma viedol k rozmýšľaniu v určitých hraniciach. Na samotných hraniciach nie je nič zlé. Ukotvujú nás v tom, čo máme byť, čím máme byť, ako sa máme správať a ako máme žiť. Problém však nastáva vtedy, keď systém obmedzuje to, čo naše vnútorné ja chce, po čom túži a čo si dožaduje – či už ide o pozornosť, priestor, situácie alebo len čas osamote so sebou samým.

Kým neprišiel tento moment, keď som znova uvidel oblohu takú, akú som dlho nevidel, neuvedomoval som si, že ma môže niečo tak obyčajné znova fascinovať. Bol to prvýkrát po dlhej dobe, keď ma obloha skutočne uchvátila. Vtedy som si uvedomil, že to, čo pokladáme za realitu, nemusí byť úplná pravda. Nebol som fascinovaný len v danom okamihu. Aj po dňoch som zostával v úžase z toho, čo som videl. A práve tu sa objavuje pojem úžasu.

Úžas nemá presnú definíciu, no môžeme ho pomenovať podobnými výrazmi, ako je uchvátenie, fascinácia alebo oslnivé zastavenie. Bol som uchvátený oblohou. Ovplyvnilo ma to, oslnilo ma to. A práve bez tohto momentu úžasu by som nedokázal pomyslieť na to, čo je naozaj krásne. Nedokázal by som si uvedomiť, čo je pekné. Mnohí ľudia hovoria, že ísť na hory je nezabudnuteľný zážitok, ktorý si človek nesie až do konca života. No veľa ľudí tento moment nechápe. Možno preto, že žijú v realite, ktorá je síce nevyhnutná, ale nie úplne správna.

Keď som zažil tento moment, uvedomil som si nielen krásu prírodných javov, ale aj podstatu samého seba. To, čo robím, o čo sa snažím a prečo som tam, kde som, sa zrazu nezdalo až také dôležité. Nie preto, že by to nemalo význam, ale preto, že zabúdam na to, čo už vedeli aj antickí filozofi – pozerať sa na veci z viacerých uhlov pohľadu. A v tomto prípade ide konkrétne o vnímanie reality. Nie o realitu samotnú, ale o spôsob, akým ju vnímame.

Vnímanie reality cez úžas nie je jednoduché. Každý človek môže mať úžas niekde inde. Vnútorné vnímanie alebo prirodzené môže človeku povedať, že jeho úžas sa nachádza v inom okamihu, v inej situácii alebo v inom obraze sveta. U mňa to bola obloha. U niekoho iného to môže byť niečo úplne iné. Podstata však zostáva rovnaká.

Úžas nám neukazuje len to, čo je pre nás krásne alebo správne. Ukazuje nám aj to, akými ľuďmi naozaj sme. Dostávame sa tak k existenciálnemu bytiu – k otázke, či sme uvedomelí, či dokážeme vnímať realitu z rôznych uhlov pohľadu. V momente úžasu si prirodzene kladieme otázky: robím to, čo je správne, robím to, čo je nevyhnutné, a napĺňa ma to, čo robím?

Keď sa vraciame k pojmu úžasu ako momentu, ktorý narúša bežné vnímanie reality, nachádzame túto myšlienku už u Aristotela. Vo svojej *Metafyzike* píše, že ľudia začali filozofovať práve z úžasu a že tento úžas nestojí len na začiatku, ale sprevádza celé filozofovanie. Človek sa najskôr čuduje nad jednoduchými vecami, ktoré nedokáže vysvetliť. Postupne sa však tento úžas prehlbuje a smeruje k väčším otázkam – k pohybu hviezd, k pôvodu sveta, k samotnej podstate bytia. To znamená, že úžas nie je len krátky emocionálny moment. Je to začiatok procesu, v ktorom sa človek prestáva uspokojovať s tým, čo je mu dané, a začína hľadať hlbší zmysel reality.

Práve v tomto bode sa Aristotelova myšlienka prirodzene spája s tým, čo som prežil. Úžas nevzniká vtedy, keď je všetko jasné. Vzniká vtedy, keď sa bežná realita naruší a zrazu sa javí inak, než sme boli zvyknutí. Človek sa zastaví a uvedomí si, že veci, ktoré každý deň vnímal automaticky, v sebe skrývajú niečo viac. A práve toto uvedomenie nevedomosti je podľa Aristotela začiatkom filozofie. Nie preto, že by sme nevedomosť mali považovať za slabosť, ale

preto, že nás núti klásť otázky. Bez úžasu by sme realitu len prijímali. S úžasom ju začíname skúmať.

Podobnú myšlienku nachádzame aj u Plata, ktorý v dialógu *Theaitetos* hovorí, že úžas je pôvod filozofie. To znamená, že filozofia nevzniká z istoty, ale z momentu narušenia. Keď sa človek stretne s niečím, čo ho vytrhne z automatického vnímania, objaví sa otázka. A otázka je začiatkom hľadania. Starogrécki filozofi sa preto nezaoberali len praktickými vecami, ale aj tým, čo presahuje bežnú skúsenosť – čo je bytie, čo je čas, čo je vesmír, čo je podstata reality. Práve úžas im otvoril priestor pre tieto otázky.

Z toho vyplýva dôležitá vec: úžas nie je len obdiv nad krásou. Je to moment, ktorý človeka vytrhne zo systému, v ktorom funguje automaticky. Človek žije v rutine, plní povinnosti, prijíma realitu ako samozrejmosť. A potom príde okamih, ktorý ho zastaví. Môže to byť pohľad na oblohu, ticho, príroda alebo akýkoľvek jav, ktorý zrazu pôsobí inak než zvyčajne. Vtedy sa objavujú otázky: prečo som si to nevšimol skôr? Prečo som tak dlho žil bez toho, aby som to vnímal? Čo všetko ešte prehliadam? Práve tento moment Aristoteles označuje ako začiatok filozofie.

Preto možno povedať, že úžas je nevyhnutný moment pochopenia. Nie preto, že by nám okamžite dal odpovede, ale preto, že nás prinúti pýtať sa. A práve otázky sú začiatkom každého hlbšieho vnímania reality.

A tu sa dostávame k tomu najdôležitejšiemu. Ak sa pýtame na vnímanie hlbšej reality, už to nie je len osobnostná otázka, nie je to len smer jednotlivca, ale je to smer, v ktorom funguje všetko mimo nás. Či už ide o systémové nastavenie, morálne a etické rámce, alebo samotné hodnoty, ktoré si ako ľudia vytvárame a prijímame. A práve tu sa začína objavovať otázka úžasu ako narušenia hodnoty — alebo presnejšie ako narušenia smeru, ktorým sa doteraz uberáme. Pretože narušenie hodnoty neznamená len to, že niečo prestane platiť, ale znamená to, že zrazu začneme vidieť, že to, čo sme považovali za pevné, možno pevné vôbec nie je.

Úžas v tomto zmysle nepôsobí ako odpoveď, ale ako zásah. Je to moment, ktorý nám ukazuje, že spôsob, akým vnímame realitu, seba samých a svet okolo nás, nemusí byť správny, alebo minimálne nemusí byť úplný. A práve preto by sa úžas nemal vnímať ako niečo náhodné alebo nepodstatné, ale ako príležitosť na zmenu. Pretože úžas nám ukazuje to, čo je pre nás skutočne dôležité, len sme tomu doteraz nevenovali pozornosť. Nezaujímali sme sa o to, potláčali sme to, alebo sme to jednoducho prehliadali.

A práve vtedy sa dostáva do pohybu neistota. Zrazu si nie sme istí tým, čomu veríme. Zrazu nevieme, či to, čo robíme, je naozaj správne. Či hodnoty, ktoré zastávame, sú skutočne naše, alebo sme ich len prevzali. A v tomto bode prichádza tá jednoduchá, ale zásadná otázka: mení úžas to, čo považujeme za dôležité? Odpoveď sa zdá byť jasná — áno, mení. Ale nie je podstatné len to, že mení, ale spôsob, akým to robí.

Úžas totiž nefunguje ako logický proces. Nedá sa naplánovať, nedá sa vyvolať na povel. Prichádza nečakane, bez varovania, bez vysvetlenia. Nevieš, kedy príde, nevieš, prečo príde, ale keď príde, vieš, že sa niečo zmenilo. Je to podobné ako prírodný jav, ktorý nedokážeš ovplyvniť, ale dokáže ťa zasiahnuť. A práve v tom je jeho sila. Pretože v momente úžasu sa dostávaš do rozporu so sebou samým. To, čo si si o sebe myslel, prestáva byť isté. To, čo si považoval za stabilné, sa začína hýbať.

Svoje vlastné bytie si často predstavujeme ako systém, ktorý máme pod kontrolou. Myslíme si, že vieme, kam smerujeme, čo robíme a prečo to robíme. No úžas do tohto systému vstupuje ako narušenie. Hovorí ti: možno by si tam nemal byť. Možno by si sa mal na chvíľu zastaviť. Možno by si sa mal vytrhnúť z toho, čo považuješ za samozrejmé, a začať sa pýtať, čo je skutočne tvoje. A práve tu sa rodí konflikt — konflikt medzi tým, kým si bol, a tým, kým sa môžeš stať.

Problém však je, že čím viac si bol pred týmto momentom istý, tým viac začneš pochybovať. A možno práve toto je skutočný význam úžasu. Nie upokojiť ťa, ale vyrušiť ťa. Nie potvrdiť tvoju cestu, ale narušiť ju. Možno jeho podstatou nie je spokojnosť, ale nespokojnosť. Nie istota, ale pochybnosť. Pretože práve z pochybnosti vzniká pohyb. A práve z tohto nepokoja sa začína formovať niečo nové — silnejšie, vedomejšie a možno aj pravdivejšie.

Keď sa na to pozrieme prakticky, často máme pocit, že existujú len dve cesty. Buď si užívať život bez veľkej zodpovednosti, alebo sa sústrediť na výkon, systém a budovanie niečoho stabilného. Jednoducho smer A alebo smer B. No úžas nám môže ukázať, že tieto smery nie sú jediné. Že možno ani jeden z nich nie je úplne náš. A že existuje aj niečo tretie — niečo, čo ešte nepoznáme, ale cítime, že to dáva väčší zmysel.

A práve tu sa dostávame k pojmu rovnováhy. Nie ako kompromisu medzi dvoma smermi, ale ako vlastného smeru, ktorý vzniká z pochopenia seba samého. Rovnováha medzi tým, čo je naša existenciálna prítomnosť — teda to, čo robíme, kde sme, ako fungujeme — a tým, čo je naše vnútro, naše potlačené túžby, emócie a potreby, ktoré často zostávajú nevypočuté. Úžas nám môže pomôcť túto rovnováhu objaviť, pretože nás núti zastaviť sa a začať vnímať aj to, čo sme doteraz ignorovali.

A preto otázka neznie len, čo je úžas, ale ako sa naň máme pozerať. Nie ako na náhodný moment, ktorý príde a odíde, ale ako na signál. Ako na niečo, čo nám ukazuje smer, aj keď ho ešte nevieme pomenovať. Pretože možno práve v týchto momentoch, ktoré nedokážeme úplne pochopiť, sa nachádza najpresnejší obraz toho, kým naozaj sme.

Úžas nemení len náš pohľad na to, či naše rozhodnutia sú správne alebo nesprávne, ani len to, či naozaj prezentujú to, kým sme. Úžas ide ešte hlbšie. Dokáže zmeniť samotný základ rozhodovania — nielen to, ako hodnotíme rozhodnutia, ale aj to, ako ich robíme. A tu sa dostávame k otázke, ktorá je možno nepríjemná, ale nevyhnutná: čo ak väčšina mojich rozhodnutí nevychádza zo mňa, ale zo stavu, v ktorom sa nachádzam?

Ak túto vetu chceme pochopiť, musíme sa vrátiť ku skúsenosti. Úžas vznikol v momente, keď som bol unavený, vyčerpaný, možno až prázdny. A práve v tom stave som zrazu uvidel oblohu inak. To znamená, že úžas neprišiel len tak. Prišiel v konkrétnom stave môjho bytia. A teraz sa treba pozrieť na druhú stranu — čo ak by tento moment neprišiel? Aké by boli moje rozhodnutia? Boli by rovnaké ako predtým. Išiel by som domov, fungoval by som v systéme, robil by som rozhodnutia, ktoré sú nastavené, očakávané, možno potrebné, ale nie nevyhnutne moje. A celá táto úvaha by nikdy nevznikla.

A tu sa prirodzene objavuje otázka: ak moment úžasu dokáže zmeniť to, čo považujem za dôležité, rozhodujem sa mimo týchto momentov správne? Problém je, že táto otázka nemá jednoduchú odpoveď. Pretože najprv musíme vedieť, čo vlastne znamená „správne rozhodnutie“. Je správne to, čo je morálne a etické? Alebo to, čo ma napĺňa? Alebo to, čo prospieva systému? Alebo to, čo prospieva mne ako jednotlivcovi? Nevieme. A možno práve preto je pojem správnosti taký nebezpečný — tvári sa absolútne, ale v skutočnosti je relatívny.

Keď sa teda pýtame, ako zistíme, či bolo rozhodnutie správne, odpoveď je zvláštne jednoduchá a zároveň nepríjemná — rozhoduje čas. A nie v tom zmysle, že čas nám dá pocit, ale v tom, že ukáže dôsledky. Buď z rozhodnutia niekto profituje, buď má zmysel, buď prináša hodnotu mne, druhým alebo širšiemu celku. Alebo neprináša nič. A vtedy sa ukáže, že to, čo sme považovali za správne, bolo možno len nevyhnutné.

Preto aj z vlastnej skúsenosti môžem povedať, že väčšina mojich rozhodnutí nebola správna. Bola nevyhnutná. Bola potrebná pre fungovanie, pre existenciu, pre pokračovanie. Ale nebola správna v tom absolútnom zmysle, ktorý si často predstavujeme. Pretože ak by malo byť niečo skutočne správne, muselo by to byť správne pre všetko — pre mňa, pre druhých, pre systém, pre realitu ako celok. A to je niečo, čo ako jednotlivci nedokážeme obsiahnuť.

A teraz sa vraciame späť k úžasu. Ak moment úžasu dokáže zmeniť to, čo považujem za dôležité, tak to znamená, že to, čo som považoval za dôležité predtým, nebolo skutočne dôležité. Pretože ak by bolo, nemenilo by sa. Človek nemení niečo, o čom je absolútne presvedčený, že je nevyhnutné pre jeho bytie. Ak sa to zmení, znamená to, že to nebolo také pevné, ako sa zdalo. A možno to nebolo ani moje.

Úžas teda neodhaľuje len krásu. Odhaľuje ilúziu dôležitosti. Ukazuje nám, že veľa vecí, ktoré považujeme za nevyhnutné, sú len zvyky, očakávania alebo naučené reakcie. A práve preto nás vie vyviesť z rovnováhy. Pretože nám berie istotu. A bez istoty prichádza pochybnosť.

A teraz sa dostávame k druhej časti tej istej otázky: rozhodujem sa mimo momentov úžasu správne? Ako sme už povedali, správnosť nevieme presne určiť. Ale vieme povedať niečo iné — že mimo úžasu sa rozhodujeme v rámci obmedzeného vedomia. Rozhodujeme sa na základe toho, čo poznáme, čo sme sa naučili, čo považujeme za normálne. A práve preto sa nám tieto rozhodnutia môžu javiť ako správne, aj keď v skutočnosti vychádzajú z nevedomosti.

Najväčší problém je, že v momente rozhodovania nie sme objektívni. Nie sme schopní vidieť celý obraz. A preto by možno ani nemalo byť na nás, aby sme rozhodovali o tom, či bolo rozhodnutie správne. To prichádza až neskôr. A prichádza to zvonka. Z reality, z dôsledkov, z času.

Čas je v tomto najväčší sudca. Až s odstupom vieme povedať, či malo rozhodnutie zmysel. Nie či bolo správne v absolútnom zmysle, ale či malo zmysel. A možno práve zmysel je presnejšie slovo než správnosť. Pretože správnosť môže byť ilúzia, ale zmysel sa prejaví.

A napriek tomu tu zostáva ešte jedna vec, ktorá sa nedá obísť. Niektorí ľudia povedia, že správne rozhodnutie je to, ktoré ich robí šťastnými. Lenže to nestačí. Pretože to, čo nás robí šťastnými, nemusí byť správne, nemusí byť morálne a nemusí byť ani v súlade s realitou, v ktorej žijeme. A práve tu sa ukazuje, aké zložité rozhodovanie v skutočnosti je.

A možno práve preto je úžas taký dôležitý. Nie preto, že nám dá odpovede, ale preto, že nám ukáže, že tie odpovede, ktoré sme mali, možno nikdy neboli dostatočné.

Je pekné vedieť, čo úžas predstavuje. Je pekné pochopiť, čo mení a kedy môže prísť. Ale stále tu niečo chýba. A to je pointa celej tejto úvahy — realita samotná. Pretože môžeme hovoriť o úžase, môžeme ho analyzovať, môžeme ho pomenovať, ale ak nepochopíme, čo robí s realitou, tak sme nepochopili nič podstatné.

A preto sa prirodzene dostáva otázka, ktorá nie je jednoduchá: je môj bežný život realistický, alebo je realistický až v momente, keď sa zastavím? Teda v momente úžasu?

V tomto bode sa ukazujú dve reality, ktoré spolu existujú, ale zároveň si odporujú. Prvou je funkčná realita. To je realita, ktorú žijeme každý deň. Od rána, keď vstaneme, cez všetky povinnosti, až po večer, keď zaspávame. Je to realita systému — práce, peňazí, povinností, očakávaní, pravidiel. Je to realita, ktorá nám umožňuje fungovať, prežiť, zabezpečiť sa. Je stabilná, opakujúca sa a na prvý pohľad pevná.

Druhou je prežívaná realita. Tá už nie je systémová. Nie je viazaná na povinnosti ani na pravidlá. Je to realita vnútorná — to, čo cítime, čo chceme, čo si predstavujeme. Je to realita emócií, túžob, hodnôt a nášho vlastného ja. A práve sem patrí aj úžas. Pretože úžas nepatrí do systému. Úžas patrí do prežívania.

A teraz prichádza problém. Keď žijeme v bežnom stave, všetko sa nám zdá ako realita. To, čo robíme, to, kde sme, to, čo máme — všetko pôsobí ako jediné možné. Naše vnímanie je formované tým, čo nás obklopuje. A práve preto sa realita javí ako pevná, pravdivá a nemenná.

Najlepšie to vidno na jednoduchom príklade. Človek chodí do práce, zarába určitú sumu, má rodinu, záväzky, povinnosti. A v tom momente si nedokáže predstaviť inú realitu. Nedokáže si predstaviť, že by žil inak, že by robil niečo iné, že by bol niekým iným. Nie preto, že by to nebolo možné, ale preto, že jeho vnímanie je ohraničené tým, čo prežíva každý deň.

A práve tieto hranice vytvárajú ilúziu reality. Ilúziu, že toto je všetko. Že toto je pravda. Že toto sa nedá prekročiť.

Lenže potom príde úžas.

A úžas túto istotu naruší. Zrazu sa to, čo bolo pevné, začne hýbať. To, čo bolo samozrejmé, prestáva byť samozrejmé. A človek si začne klásť otázky, ktoré by si predtým nepoložil. Možno by som nemal rozmýšľať len priamočiaro. Možno život nie je len o tom, ísť do práce, zarobiť peniaze a prežiť. Možno existuje aj iný smer. Možno obkľukový. Možno neistý. Možno taký, ktorému ešte nerozumiem, ale cítim, že má zmysel.

A práve tu sa ukazuje rozdiel medzi týmito dvoma realitami. Funkčná realita nám hovorí: toto je všetko, čo je možné. Prežívaná realita nám hovorí: toto je len časť.

A preto vzniká myšlienka, ktorá nie je príjemná, ale je silná: možno nežijeme v realite, možno žijeme len v jej zjednodušenej verzii.

To, čo nazývame realitou, môže byť len fragment. Len výsek. Len systémová verzia niečoho, čo je oveľa širšie, hlbšie a komplexnejšie. A úžas je možno jeden z mála momentov, keď sa tento fragment naruší a my uvidíme viac.

Nie úplne všetko. Ale viac.

A teraz sa vraciame k pôvodnej otázke. Je realistický moment až vtedy, keď sa zastavím?

Odpoveď nie je úplne jednoznačná. Zastavenie samo o sebe nevytvára realitu. Ale mení spôsob, akým ju vidíme. Keď sa nezastavíme, vidíme len to, čo musíme vidieť. To, čo je potrebné pre

fungovanie. To, čo nám systém dovolí vidieť. Ale keď sa zastavíme, začneme vidieť aj to, čo nie je nevyhnutné, ale je podstatné.

Začneme vidieť súvislosti. Začneme vidieť možnosti. Začneme vidieť seba.

A preto moment zastavenia nie je viac realistický v tom zmysle, že by vytváral pravdu. Ale je realistickejší v tom, že rozširuje naše vnímanie pravdy. Je plnší. Uvedomelejší. Hlbší.

A možno práve toto je úloha úžasu. Nie nahradiť realitu, ale doplniť ju. Nie zničiť systém, ale ukázať, že systém nie je všetko. Nie dať nám odpovede, ale ukázať nám, že sme sa pýtali príliš málo.

Pretože naša realita nie je nepravdivá. Je len nedokončená. A úžas je možno jeden z mála momentov, ktorý ju dokáže rozšíriť smerom k niečomu, čo sa viac približuje tomu, čo by sme mohli nazvať skutočným pochopením.

Načas skutočné pochopenie úžasu nie je len o existenciálnom bytí, ani o realite ako takej, ani o tom, prečo vzniká alebo kde sa nachádza. Možno je to o niečom, čo sme doteraz ani poriadne nerozobrali. Možno je to o tom, čo nás núti skúšať nové veci, čo nás núti žiť, premýšľať nad osudom, nad rodinou, nad tým, čo je v živote skutočne dôležité. Čo ak sú to práve emócie, ktoré stoja za tým všetkým? Nie len ako niečo, čo prežívame, ale ako niečo, čo nás formuje. Čo ak práve emócia úžasu nie je len reakcia, ale signál – signál, že sa máme zastaviť a začať vnímať hlbšie.

Možno si myslíme, že každý z nás prežíva niečo iné, ale čo ak to tak nie je. Čo ak cítime v základe to isté, len v inom čase, v inom okamihu života, v inom kontexte. Čo ak úžas nie je individuálny jav, ale univerzálna skúsenosť, ktorá sa k nám dostáva postupne. A možno práve preto má takú silu – pretože neprichádza vtedy, keď ho chceme, ale vtedy, keď sme naň pripravení. A tu sa dostávame k zásadnej veci. Čo ak emócia úžasu ukazuje pravdu skôr než rozum, alebo presnejšie – ukazuje ju iným spôsobom.

Rozum analyzuje, porovnáva, hľadá logiku, vytvára závery. Potrebuje systém, potrebuje poriadok, potrebuje istotu. Emócie nič z toho nepotrebujú. Emócie prichádzajú bez povolenia, bez logiky, bez vysvetlenia. A práve preto majú silu narušiť všetko, čo sme si doteraz mysleli, že je pevné. Úžas ako emócia nehovorí: toto je správne alebo toto je nesprávne. Hovorí len: toto cítiš, toto prežívaš, toto si doteraz nevidel. A v tej chvíli už nie je dôležité, čo si myslíš. Dôležité je, čo vnímaš.

Lenže tu vzniká problém. My emócie často potláčame. Rovnako ako potláčame úžas. Snažíme sa ich kontrolovať, vysvetliť, zaradiť do systému, aby nás nerušili. Ale emócie fungujú podobne ako úžas – môžeme ich ignorovať, ale nemôžeme ich zastaviť. Oni si nájdu svoj moment. A keď prídu, často prídu tak silno, že narušia všetko, čo sme si dovtedy budovali. Narušia pokoj, narušia istotu, narušia predstavu o sebe samom. A práve preto sa ich bojíme.

Lenže možno práve v tomto je ich význam. Nie v tom, že nás robia slabšími, ale v tom, že nás nútia prehodnotiť to, čo považujeme za pevné. Úžas, rovnako ako emócie, nás nevedie k pohodliu. Vedie nás ku konfliktu. Ku konfliktu so sebou samým. A tento konflikt nie je chyba. Je to proces.

Nejde o to len prežívať emócie. Ide o to pochopiť ich. Pochopiť, prečo sa dejú, prečo prichádzajú práve v určitých momentoch, čo v nás otvárajú. Nie každá emócia znamená lásku. Nie každá znamená vášeň. Nie každá znamená niečo pozitívne. Ale každá jedna emócia je časťou nášho vlastného ja. Je to fragment našej identity. Niečo, čo nás definuje, aj keď tomu nerozumieme.

A práve cez úžas sa k týmto emóciám dostávame inak. Zrazu vidíme veci, ktoré sme predtým nevideli. Dokážeme pochopiť ľudí, ktorým sme predtým nerozumeli. Dokážeme vnímať stratu, slabosť, neistotu – nie ako chybu, ale ako súčasť bytia. A to je moment, kedy sa začína meniť naše vnútro. Nie preto, že by sme sa rozhodli zmeniť, ale preto, že už nedokážeme zostať rovnakí.

Samozrejme, nie všetky emócie sú príjemné. Väčšina z nich nás skôr trápi, než upokojuje. Prinášajú nepokoj, neistotu, vnútorný tlak. A práve preto si kladieme otázku, či sú vôbec potrebné. Či by nebolo jednoduchšie ich nemať. Ale možno je to presne naopak. Možno nejde o to, či sú dobré alebo zlé. Možno ide o to, či sú nevyhnutné.

Pretože nie každá vec, ktorá je nepríjemná, je zlá. A nie každá vec, ktorá je nejasná, je nesprávna. Niektoré veci jednoducho nemajú vopred určený smer. A práve preto nás formujú najviac. Úžas, rovnako ako emócie, nás dostáva do situácií, kde nemáme kontrolu. Kde nevieme, čo bude nasledovať. Kde si musíme priznať, že nerozumieme.

A možno práve v tom je pointa. Možno úžas nie je o odpovediach, ale o tom, že nás dostane do stavu, kde sme nútení bojovať sami so sebou. Bojovať s vlastnými hodnotami, s vlastnými predstavami, s vlastnými limitmi. Môže to byť boj s vášňou, boj s neistotou, boj s tým, čo sme si o sebe mysleli. A v tomto boji nejde o to vyhrať rýchlo. Ide o to ho pochopiť.

Pretože ak tento boj ignorujeme, zostaneme rovnakí. Ale ak ho prijmeme, môžeme sa zmeniť. A možno práve toto je skutočný význam úžasu. Nie to, že nám ukáže krásu sveta, ale to, že nás prinúti prehodnotiť seba samého. Nie ako rolu v systéme, ale ako človeka, ktorý cíti, vníma a hľadá.

A práve v tomto bode sa úžas prestáva javiť len ako abstraktný moment a začína sa ukazovať v niečom konkrétnom. Nie v teórii, nie v myšlienke, ale v skúsenosti, ktorá je okamžitá a nedá sa vysvetliť rozumom. Napríklad v momente, keď sa pozrieš na človeka, ktorý v tebe vyvolá niečo, čo si doteraz necítil. Nie preto, že by si ho nevidel, ale preto, že ho zrazu vnímaš inak.

Zrazu sa niečo zmení. Nie v tom človeku, ale v tebe. Svet, ktorý bol ešte pred chvíľou systematický, logický a predvídateľný, sa na chvíľu zastaví. Prestávaš rozmýšľať v kategóriách, ktoré si si doteraz vytváral. Rozum ustupuje a prichádza niečo, čo nevieš pomenovať, ale vieš, že je to silné.

A v tej chvíli si začneš klásť otázky, ktoré by si si za normálnych okolností nepoložil. Čo keby? Čo by bolo, keby som… A tieto otázky nevznikajú z plánovania, ale z emócie. Z niečoho, čo nemáš pod kontrolou. A práve preto sú nebezpečné aj pravdivé zároveň.

Pretože ak ťa dokáže jeden moment dostať do stavu, kde začneš premýšľať o úplne inom živote, tak čo to hovorí o tom živote, ktorý žiješ teraz? Je to realita, alebo len stabilný stav, ktorý si si zvykol považovať za pravdu?

A práve tu sa ukazuje ten rozpor. Rozum ti hovorí, čo je reálne, čo je možné, čo má zmysel. Emócia ti ukazuje niečo úplne iné. Niečo, čo možno nedáva logiku, ale dáva pocit. A teraz otázka nie je, ktorá z nich má pravdu. Otázka je, prečo si si doteraz myslel, že pravda patrí len jednej z nich.

A možno si podvedome ani nechcel žiadnej z týchto rovín pripísať pravdivú účasť na realite. Ide o to, že si možno rozmýšľal z viacerých rovín, ktoré ti dali intuíciu, alebo si intuitívne zhodnotil, že pravda patrí jednej z nich.

Ide o to, že systémové nastavenie v nás vytvára, alebo v nás prebúdza potrebu mať veci ohraničené, alebo zásadne určené, ktoré by mali dávať zmysel. Možno si bol obeťou samého seba, alebo obeťou systému, ktorý ťa naučil dôverovať, alebo ti naučil pripisovať dôveru veciam, ktoré nikdy nemali byť dôveryhodné.

Možnože to je to, čo hľadáš v živote — dôveru, dôvernosť faktov, dôvernosť reality, dôvernosť vzťahov. Automaticky pripisuješ týmto veciam pravdivú podstatu, ktorá nikdy nemusela byť pravdivá.

Alebo možno vnímaš túto vec komplexnejšie. Vnímaš to tak, že aj rozumová časť, aj emocionálna časť sú pravdivé stavy, ktoré sa navzájom dopĺňajú alebo si v niektorých prípadoch odporujú. Ale nikdy si sa nezamyslel nad tým, či je to naozaj tak. Vnímal si to tak, lebo ti to niekto povedal, lebo si to možno podvedome cítil, alebo si to možno zažil, aj keď si to nikdy nechcel zažiť. Alebo si nad tým nikdy nerozmýšľal. Ešte si ani nezhodnotil, čo je pravdivé.

Máš rozpor medzi tým, čo cítiš, a tým, čo si myslíš. A teraz rozmýšľaš nad tým, čomu máš dať priestor na rozkvitnutie, na vznik, na ďalšiu aktivitu či činnosť, ale nevieš, ktorá z ciest má byť tvojím „koncovým osudným dňom".

Vidíš v jednej budúcnosť, no zároveň v nej vidíš len samotu — možno úspech, ale aj utrpenie. V druhej zase vidíš naplnený život, ktorý má zmysel, no zároveň neuspokojenie, neúspechy a možno potreby, ktoré nikdy nebudú naplnené. A teraz nevieš, čo z toho je pravdivé natoľko, aby ťa to skutočne zaujalo.

A keď ten moment príde, nevieš presne, čo sa v tebe zmení. A keď pocítiš úžas, alebo keď pocítiš úžas iného človeka, z vlastnej skúsenosti môžem povedať, že sa vo mne zmení všetko. Všetko sa vo mne zmení, keď vidím úžas iného človeka.

A čo to hovorí o mne? Hovorí to o mne, že tento stav nebol nikdy naplnený. Tento stav je čisto poháňaný túžbou. Je poháňaný tým, že verím, že raz sa naplní a vydarí. No zároveň mi úžas hovorí, že tento pocit stále existuje.

A keď vidím alebo pocítim úžas iného človeka, zastaví sa vo mne všetko. Nemyslím na systémové povinnosti, nemyslím na to, čo musím napísať do knihy, nemyslím na ťažkosti. Len sa pozerám, cítim a rozmýšľam nad pocitom úžasu u iného človeka.

A nie je to krásne a zároveň veľmi tvrdé? Slovo „tvrdé" by sa dalo nahradiť aj slovom „kruté". Pretože pocit úžasu u iného človeka nikdy nemôžeš mať. Je to len iluzórna myšlienka, ktorá v tebe vyvoláva neistotu, pocity, ktoré sú na začiatku krásne, oslnivé, žiarivé a žiaduce. No akonáhle sa začneš nad týmto pocitom zamýšľať, príde trpké sklamanie, že možno to nie si ani ty. Možno to ani nechceš. No zároveň ti to nedá a premýšľaš nad tým, akoby si to mal.

A čo ak podstata toho všetkého je predsa len nasledujúca otázka: či úžas, ktorý cítim, nie je o druhom človeku, ale o tom, čo vo mne dlhodobo chýba? Alebo čo ak problém nie je v tom, čo cítim, ale v tom, že to nedokážem udržať?

Primárnou záležitosťou alebo primárnym problémom je absencia podstaty úžasu ako takej. Problém je, že pri niektorých otázkach, vetách, parabolách alebo situáciách sa snažíme jednostranne a jednoznačne oddeliť jedno od druhého. A to môžeme vidieť aj tu.

Pri emocionálnych stavoch sa snažíme oddeliť myslenie a rozum, teda faktickú logiku. No práve absencia existenciálnych, psychických alebo emocionálnych princípov nám ukazuje, že oddeliť emócie od mysle – a myseľ od emócií – je takmer nemožné.

Pretože absencia niečoho pre nás stráca význam. Ak niečo trpí absenciou, neznamená to automaticky, že to neexistuje. Napriek tomu sa tým stále zaoberáme, akoby to existovalo.

A práve v tom je paradox. Niečo, čo neexistuje, sa k nám stále vracia ako myšlienka, ako pocit, ako vnútorné napätie. A aj tak to má na nás vplyv – na naše myslenie, na naše rozhodovanie, na emocionálnu stabilitu.

Čiže možno problém nie je v emocionálnom stave úžasu, ale v nesprávnom nastavení logických a existenciálnych pojmov, ktoré síce dávajú zmysel ako abstraktné definície, ale v praxi zlyhávajú.

A teda čo to vlastne je, ak nie absencia? Čo to je, ak to nie je neexistujúci stav, fakt alebo situácia? Ak sa niečo stále približuje a zároveň vzďaľuje, potom to nie je ani čistá existencia, ani čistá neexistencia, ale relatívny stav vedomia.

Stav, ktorý je ovplyvnený túžbou, absenciou ako neuchopiteľným pojmom, ktorý ako ľudia nedokážeme presne definovať, ale napriek tomu ho žijeme.

Možno teda problém nie je v tom, čo cítim, ani v tom, čo dokážem udržať, ale v tom, čo si dokážem vysvetliť.

A teraz otázka: vzniká úžas z iného človeka preto, že nerozumiem pojmu absencie, alebo preto, že nerozumiem tomu, čo pre mňa moje vlastné emócie znamenajú?

Pretože ak mi myseľ hovorí, že mám absenciu emocionálnych prvkov, napríklad lásky alebo naplnenia, logicky sa snaží túto absenciu premeniť na existujúci stav. Hľadá riešenie.

Lenže riešenie je čisto logická konštrukcia – výsledok myslenia, ktoré chce uzavrieť otvorený stav do záveru.

Ale čo ak myseľ a emócie komunikujú aj bez vedomého uvedomenia? Čo ak prebieha tichá, pasívna komunikácia, ktorú si neuvedomujeme? A čo ak práve táto skrytá interakcia spôsobuje, že vzniká úžas z iného človeka – nie ako vysvetlenie, ale ako stav, ktorý jednoducho nastane?

A teraz úprimne…

Ku koncu tohto písania som začal narážať na zvláštny problém. Nedokázal som nájsť správne slová, správne vety, nedokázal som preniesť svoje myšlienkové pochody na papier tak, ako som ich vnímal. Premýšľal som nad tým dlhé hodiny a napriek tomu som sa nedokázal pohnúť z jedného miesta. A možno práve v tomto bode prichádza moment, keď má zmysel niečo ukončiť

— nie preto, že by to už nemalo hodnotu, ale preto, že som sa dostal na hranicu, ktorú zatiaľ neviem prekročiť.

Možno teda problém nie je v tom, že úžas nedokážem pochopiť. Možno problém je v tom, že ho nedokážem úplne vysloviť. A práve tu sa ukazuje hranica, na ktorú som počas tejto úvahy narazil. Nie hranica reality, nie hranica systému, ale moja vlastná hranica — hranica medzi tým, čo dokážem pochopiť, a tým, čo už len cítim, ale nedokážem preniesť do slov. Počas písania som sa snažil úžas rozobrať, pomenovať, zaradiť do súvislostí, prepojiť ho s realitou, rozhodovaním aj emóciami, a napriek tomu mám pocit, že to najpodstatnejšie mi stále uniká. Nie preto, že by to neexistovalo, ale preto, že nie všetko, čo existuje, je možné vysvetliť.

A možno práve v tom je skutočný význam úžasu. Nie v tom, že ho pochopíme, nie v tom, že ho vieme analyzovať alebo zaradiť do systému, ale v tom, že nás privedie na miesto, kde si uvedomíme vlastné limity. Kde si uvedomím, že aj keď dokážem premýšľať, analyzovať a hľadať súvislosti, stále existuje niečo, čo presahuje moje chápanie — niečo, čo nedokážem ovládnuť ani pomenovať. A práve tento moment, moment uvedomenia si tejto hranice, je možno bližšie k pravde než všetky odpovede, ktoré som sa snažil nájsť.

Pretože úžas možno nie je o tom, aby som našiel odpoveď. Možno je o tom, aby som pochopil, že niektoré odpovede nikdy nebudú úplné. A napriek tomu majú zmysel. A možno práve preto má zmysel aj táto úvaha — nie preto, že by dala presnú odpoveď na to, čo je úžas, ale preto, že ukazuje cestu, na ktorej sa človek učí nielen chápať realitu, ale aj prijímať to, čo zatiaľ pochopiť nedokáže.